

ВЕСІЛЬНА ОБРЯДОВІСТЬ УКРАЇНЦІВ МИКОЛАЇВСЬКОГО Р- НУ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ СЕРЕДИНИ ХХ - ПОЧАТКУ ХХІ ст.: НОВІ ПОЛЬОВІ МАТЕРІАЛИ

Впродовж 2007-2009 рр. групою студентів та викладачів Одеського національного університету проводилися комплексні етнографічні дослідження Миколаївського р-ну Одеської області. Результатом проведеної роботи є підготовка до друку двох монографій, окремі матеріали, що стосуються весільної обрядовості представлено у наведеній публікації.

Впродовж 2007-2009 рр. Миколаївська районна рада спільно з управлінням освіти і наукової діяльності Одеської обласної державної адміністрації та історичним факультетом Одеського національного університету імені І.І. Мечникова проводили на території Миколаївського району Одеської області етнографічні експедиції з метою дослідження традиційної культури українців. Переважну більшість населення району за переписом 2001 року складають українці (92 %). Вони рівномірно розселені і визначають його етнокультурну виразність. Однак до сьогодні традиційна культура українців Миколаївщини залишалась поза увагою дослідників.

Миколаївський район Одеської області знаходиться на порубіжжі Лісостепу і Степу. Більша частина його території - це землі басейну двох невеликих річок: Тилігулу і Чичиклії. Географічний чинник спричинив певну специфіку традиційної культури. Найбільше зібрано інформації про весільну обрядовість. Вона стосується передвесільного, власневесільного і післявесільного циклів. Значно менше свідчень про дошлюбне спілкування молоді.

Молодіжні дозвілля

Організатором дозвілля була молодіжна громада - парубоцька і дівоча. Про дівочу громаду не згадують, що дає підстави вважати, що принаймні у 30-х роках ХХ ст. її вже не існувало, хоча формальних звичаєвих правил, якими керувались для об'єднання з метою проведення дозвілля, дівчата все ж дотримувались, про що свідчать деякі факти із розповідей респондентів 1918-20-х років народження. Так, дізнаємося про існування вікової градації і відповідних груп - піддівчуків і дівок. Піддівчуками називали дівчат, яким до віку дівки залишалось 1-2 роки. Їм уже дозволялось бути на деяких молодіжних заходах (наприклад, "джок"), але брати участь заборонялось [19].

На відміну від дівочої, парубоцька громада реально існувала і мала певну структуру. У своїй діяльності керувалася звичаєвими нормами. Вони визначали порядок обрання голови громади, його функції, правила прийому нових членів та обов'язки. Парубоцька громада с. Андрієво-Іванівки другої половини 1930-х років мала досить просту структуру і складалася з отамана і двох груп парубків.

До першої входили родичі та особисті друзі отамана. Вони практично завжди знаходились біля нього як найперші помічники. Голова парубоцької громади Пшенишнюк В.Я. згадує, що найпершими його помічниками були рідний брат Василь, Іван Макрій, Гриша Музика, Іван і Шурка Тупузан. "Я заспіваю, Тупузан Іван тягне, інші басом, і так ідем і співаєм"[43]. Одне із завдань цієї групи - збір громади. Для цього разом з отаманом парубки йшли вулицями села, співаючи пісень. Це був сигнал зустрічі у будівлі, яку громада орендувала.

Друга група складалася з інших парубків цієї ж частини села. Ніяких функцій, крім участі у молодіжних заходах, вони не виконували.

Дослідженнями зафіксовано своєрідний механізм обрання керівника парубоцької громади, якого називали отаманом. Основним показником вважали фізичну силу. Претендент на посаду мав подужати по черзі трьох, хто бажав стати отаманом. Переможець отримував повноваження на невизначений термін. Власне, часових обмежень для отамана на той час вже не існувало, однак, якщо з'являвся претендент, він мав перемогти чинного голову парубоцької громади у борцівському поєдинку. Отаман міг займати цю посаду до одруження, а відтак і припинення свого членства у громаді.

Цікаву інформацію про діяльність молодіжних громад маємо від Пшенишнюка Василя Яковича, 1921 року народження, що був отаманом парубоцької громади с. Ісаєве з 1937 року. Його обрали отаманом у 16-літньому віці. Це зарано, якщо зважити, що до парубоцької громади приймали у 20 років. Однак він на той час став фізично сильною людиною і пройшов випробування за звичаєм. За словами Пшенишнюка В.Я., половина парубків села безуспішно провела з ним десятки поєдинків за право бути отаманом, але він залишався керівником до призову на військову службу[43]. Отаман молодіжної громади мав обов'язки: розбирався у найтяжчих ситуаціях, у клубі захищав не тільки свою дівчину, а й дівчат своїх друзів.

Спілкування молоді відбувалося в різноманітних формах: вечорниці, участь у календарних святах, різноманітні молодіжні ігри у приміщеннях і просто неба, у сільських клубах.

Серед найпоширеніших форм дозвілля за безпосередньою участю молодіжної громади були вечорниці, хоча в невеликих селах і, особли-

во, в хуторах вечорниці - рідкісне явище, як і деякі популярні в краї календарні свята і обряди. На вечорниці збиралися навіть при румунській окупації, незважаючи на жорстке ставлення до молодіжних зібрань [40]. Не дозволялося проводити вечорниці у піст, на Великдень, Святий вечір.

Ще в середині ХХ ст. вечорниці були досить популярною та стійкою формою організації молодіжного дозвілля [30]. Парубки і дівчата частини кутка збиралися невеликими групами по 10-12 осіб. За спогадами респондентів, у більшості населених пунктів Миколаївського р-ну вечорниці відбувалися в суботу та неділю, на свята [30, 55, 60]; збиралися по черзі у дівчат або хлопців. Вечорниці проходили у чистій хаті [51] або у спеціально орендованій [12]. Часто організаторами молодіжних зібрань були дівчата, вони й запрошували хлопців [18, 61]. На вечорницях упродовж 3-4 годин вечеряли принесеними з дому стравами. Приносили лише ті, хто дівує, а молодші, яким дозволялося прийти подивитися, нічого не принесли і участі у вечері не брали. За столом на одну лавку сідали дівчата, на іншу - хлопці. Найчастіше на вечорницях дівчата прями куделі [1, 55], співали пісні, зокрема:

*Чого ти, милий, зажурився,
Чого кидаєш ти мене,
Тоді згадаєш вечір вечірненький,
Як ти колись любив мене [51].*

Парубки зазвичай розповідали анекдоти [18, 61], жартували, обговорювали життя молоді [47].

Популярними на вечорницях були ігри, в яких існувала можливість парубкам продемонструвати свої симпатії до дівчини, а дівчатам виказувати прихильність до обраних ними парубків, наприклад, гра "Сусідка", що відома в багатьох українських селах на півдні України [24, с.59]. Хлопці та дівчата грали у платочка, пам'ятають різноманітні ігри: "перстень" [56], "садовника", "сусідки", "болєєв".

Серед розповсюджених розваг на вечорницях були танці: "голубашка", "краков'як", "яблучко", "подіспан" (схожий на вальс) [16], полька. Парубки грали на гармошці або балалайці. Дівчина з дівчиною не танцювали, лише з парубками.

Відкриті залицання хлопців до дівчат вважалися непристойними. На вечорницях заборонялося поводити себе непристойно [6, 18, 55, 61].

Закінчувалися вечорниці о півночі, батьки суворо вимагали повернення додому до цього часу, і діти цього дотримувались, додому не запізнювались, що свідчить про достатньо високий авторитет батьків.

У літній період молодь збиралася просто неба: десь в кінці села, на

вигоні, біля лісу в лісі, на річці [55, 59]. Як було тепло, то вечорниці проводилися у дворі, на середині подвір'я. Проводились навіть і в будень, у свята [51].

Традиційні спілкування молоді відбувалося у чітко визначених територіальних межах, разом з тим, парубки з інших населених пунктів отримували право відвідувати молодіжні зібрання тільки з дозволу місцевих, щоб уникнути конфліктів, але поступово звичай локальних зустрічей втрачено і парубки приходили гуляти на чужий куток [40, 55].

Поширена форма дозвілля молоді - джок - танці просто неба. Збиралися переважно представники однієї частини села, хоча дотримання територіального розподілу тут було вже не таким принциповим, як у Буджаку чи у Південно-Східному Поділлі.

Танці проходили під супровід балалайки і барабана. Якщо парубкам вдавалось знайти ще й гармоніста, то це було вже свято. Інколи наймали музикантів-трубачів, кларнетистів.

Під час джоку просто неба дотримувались розповсюджених, зокрема на півдні України, звичаєвих норм - таких, як заборона дівчині танцювати не зі своїм парубком. Якщо таке траплялося, парубок, який вважав її своєю, виводив "винну" під звуки маршу. Однак цього не робили, якщо дівчина запрошувала парубка через подання йому хустинки [43]. Хустину, як знак симпатії, використовували під час джоку або іншої форми дозвілля. Якщо дівчина подавала парубкові хустину, це означало, що вона запрошує його до танцю. Така дія, за звичаєм, визнавалась чинною і дівчину з танцю не виводили.

Право відвідувати молодіжні зібрання отримувала молодь шлюбного віку, наприклад, в с.Настасіївка приходили на вечорниці мали право неодружені дівчата та хлопці з 15 - 16 років [6]. Саме таким, за свідченнями респондентів, був шлюбний вік у майже всіх селах району.

Разом з тим, деяким категоріям категорично не дозволялося брати участь у молодіжних зібраннях: це стосувалося жінок-вдів, на вечорниці також не мали право приходити одружені.

Є відомості про звичай спільних ночівель дівчат з хлопцями ще в довоєнні роки, після цього дівчата виходили заміж за цих хлопців. Але бували випадки, коли хлопець не одружувався навіть тоді, коли дівчина від нього вагітніла [40].

Серед причин, внаслідок яких парубки або дівчата іноді не ходили на молодіжні зібрання, деякі респонденти відзначають поганий матеріальний стан, зокрема відсутність одягу.

Стійкою виявилася традиція молодіжних зібрань на календарні свята зимового циклу: Катерини, Андрія, Меланки [5, 7].

Деякі респонденти пригадують, що спілкування під час колядувань та

щедрувань було гарною нагодою для ближчого знайомства парубків та дівчат [60].

Разом з тим, за радянських часів стає достатньо розповсюдженою практика знайомства парубків та дівчат під час виконання тих чи інших робіт у колгоспі [1], на комсомольських зборах [46], у клубі на танцях [18, 61].

Після війни в більшості населених пунктів вже з'явилися клуби [40], у більшості з них був літній кінотеатр та танцмайданчик. Іноді танці у клубі називали однією з назв традиційних зібрань - джоком [59].

У 1960-1980-х роках центром спілкування та дозвілля стають клуби. Вся молодь спілкувалася у клубах: парубки та дівчата знайомились на танцях, які, зазвичай, проходили "під гармошку" [22], патефон. З танців популярними були: краков'як, коробочка, полька. Майже у кожному краю села був клуб [20, 48].

З традиційних зібрань молоді зберігаються вечорниці, які відбувалися вдома: в суботу після роботи, бо в неділю вранці йшли в церкву, та в неділю. Після роботи на вечір суботи збиралися кожен тиждень (крім Посту), вечорниці не проводилися в одній хаті, а по черзі. Були в хаті присутні господар і господиня. Варили вареники, куліш, прибирали святково хату, обов'язковим атрибутом інтер'єру були рушники, ікони. Однією з функцій українських вечорниць було виготовлення традиційного українського одягу. До цього дня готували: плахти, сорочки, які вишивали дівчата. Дівчата вишивали, пряли, в'язали, обов'язково співали українські народні пісні, приходили парубки, стукали у вікна. Якщо їх запрошували, то вони заходили і гуляли [57].

У 1960-1980-х рр. ще влаштовували вечорниці на Андрія, Меланки, Різдво [22, 35].

На вечорниці збиралися тільки молоді, а одружені ходили в клуб [57]. Як і раніше, на вечорницях грали в різні ігри, пряли та вишивали [22, 35].

В останній чверті ХХ ст. на вечорниці вже не збирались. Основним місцем спілкування та відпочинку молоді стають будинки культури. В цей час в деяких селах Миколаївського р-ну працювали школи-восьмирічки і для продовження навчання в 9-10 класах парубки та дівчата переїжджали навчатися до більших населених пунктів, де жили в гуртожитках. Таким чином з'являються нові форми молодіжного дозвілля.

Вік вступу у шлюб в середині ХХ ст. - 18-20 років. Різниця у віці між парубком і дівчиною в середньому складала 2-3 роки. Період залицянь міг тривати до трьох років [17]. Зазвичай дівчина чекала хлопця з армії, і після його повернення вони одружувались [23].

У 1960-1980-х роках шлюб брали зазвичай у 18 - 20 років (дівчата), іноді і старші, хлопці ? після армії [20, 48]. В Ісаєвому і в 25, і в 26 років виходили заміж. Натомість пам'ятають, що раніше висаджували дівчину

на тачку, возили по селу і кричали: "доспела", тобто її можна брати заміж [20, 44, 48].

Нормальною для подружжя вважалася різниця на 5-10 років. Парубок повинен бути старшим, бувало й таке, що дівчина була старша на 5-6 років [22]. До одруження зустрічалися до п'яти років. В 1960-х роках ще зберігався звичай, за яким молодша сестра не могла вийти заміж раніше за старшу [20, 48].

У сучасних реаліях знайомство та спілкування молоді частіше відбувається в барах та на дискотеках, в Будинку культури, на вечірках.

Передвесільна обрядовість

Структура весільної обрядовості українців Миколаївського району в ХХ ст. є у своїй основі традиційною і поділяється на три цикли: передвесільний, власневесільний та післявесільний. У кожному з цих циклів збереглися основні обрядодії, особливою стійкістю відзначаються обрядодії санкціонуючого характеру.

Респонденти в розповідях про весілля вживають термін "свайба" [36], "свадьба", "свальба" [8].

Серед обрядодій передвесільного циклу найбільш стійкою за традиційним змістом є сватання.

Сватання

У 40-х рр. ХХ ст. батьки майбутніх наречених попередньо домовлялися про час і день сватання [25]. Попередня домовленість батьків молодих про час проведення сватання в 1950-х рр. в деяких селах вже не була обов'язковою [1]. Раніше, зауважують респонденти, йшли несподівано до дівчини, з якою гуляв цей хлопець. Але були випадки, що йшли до незнайомої дівчини [55]. Натомість спостерігаємо тенденцію, що вже від 1960-х рр. і до сьогодні така попередня домовленість між батьками про час та деталі проведення сватання знову стала обов'язковою [6]. Найчастіше сватання відбувалось у суботу або неділю [26], у 1960-1980-х рр. подекуди спостерігається тенденція щодо проведення обряду у будній день (четвер) [27], в останній чверті ХХ ст. - на початку ХХІ ст. сватання призначали на будь-який день, крім п'ятниці.

Наречений спочатку домовлявся з батьками дівчини про їхню згоду на весілля [38]. Про день сватання, в більшості випадків, парубок (молодий) попереджав заздалегідь, казав: "Прийду в старости" [40]. Після цього він з сватами (двома старостами) приходив до нареченої та її батьків.

Для виконання обряду обирали двох старостів (сватів): рідних, найчастіше дядька, старшого брата [11, 58]. Іноді молодий приходив з сестрою і братом [22] або з двома сватами (старостами) [10]. Слід зазначити, що

старостами (сватами) обирали одружених чоловіків [10, 41], з благополучних родин [42], з досвідом, гарних батьків [10], які добре вміли говорити, знали багато примовок, пісень. Свати мали бути обізнаними в правилах проведення обрядодії сватання: знати, що сказати, коли зайдуть до хати, коли сядуть за стіл, коли наречена принесе хустку або кабака [55]. Деякі респонденти зазначають, що старостів обирали заможних, бо староста має дарувати багатенько [34]. Разом з тим, в цей час спостерігаються інші підходи до вибору сватів. Як згадує Сікорський Василь Володимирович, який працював трактористом, одружився він у 1949 р., у свати взяв бригадирів тому, що це були старші досвідчені чоловіки. З майбутньою дружиною він познайомився на комсомольських зборах. Свати прийшли з рушником, горілкою, закускою. На знак згоди їх перев'язували рушниками [46].

Обов'язковими атрибутами сватів (старостів), з якими вони приходили сватати молоду, були хліб та рушник. Мати парубка перев'язувала старостів рушниками, давала їм два хліби (кожному старості). Старости приносили хліби на рушнику [10, 42].

Перед тим, як запросити старостів, батьки ховали дівчину в сусідній кімнаті [10].

Старости (свати) вели розмову з батьками в алегоричній формі. Зазвичай мова йшла про купівлю-продаж курей, теличок, гусочок [26]. Наприклад: "У вас є теличка, а в нас бичечок, давайте їх одружимо" [21], "У вас тут є тьолочка, та ви хочете продавати, а ми хочемо купити" [28], або: "Наш голуб шукає собі голубку, і ми бачили, як вона залетіла у ваші двері, десь вона тут має бути, покличте її сюди", а також: "Бачили, що до вас у двір лисиця зайшла, а в нас є лис? давайте їх спаруємо" [39], "Ми йшли, йшли, дійшли до вашого двору, бачили, що сюди забігла куниця". Батьки дівчини спочатку відмовлялися, казали, що в них нікого немає, тоді старости питали, чи є в них дівчина для їх парубка, казали, що хочуть її засватати [20, 48]. Розмова могла бути й такою: "По вашому селі пробігала дуже гарна лисичка (куниця). Ми мисливці, йшли за нею, але спіймати не змогли. Помітили, що вона забігла у вашу хату. Вона у вас?" Батьки відповідали: "Шукайте. Якщо знайдете, вона ваша". Старости ходили, шукали і, звичайно, знаходили дівчину [10].

Подекуди в середині ХХ ст. ще зберігався звичай, за яким під час розмови старостів з батьками дівчина колупала грубу [39]. В останній чверті ХХ ст. він остаточно втрачений [17]. Хіба що на весіллі, коли дарували, вилкою на грубі писали перелік подарунків [39].

Домовившись, кликали дівчину [37]. Зазвичай дівчина ставала під грубою, якщо була присутня при розмові [20, 48]. Свати та батьки питали у неї згоду вийти заміж за парубка. Якщо батьки дівчини приймали хліб від старостів, це означало згоду на весілля. На знак згоди дівчина перев'язувала

сватів (старостів) рушниками [13], нареченому виносила калач та гарну шовкову, спеціально придбану хустину [38, 52]. Хустку наречений викупував у дівчини, поклавши на тарілку гроші [11].

У разі відмови дівчина підносила кабака [55].

У разі згоди дівчини на шлюб в Андрієво-Іванівці у кінці ХХ ст. мати молодої перев'язувала рушником жениха, старостів [10] або дівчина перев'язувала старостів рушниками, а женихові на тарілці подавала хустину [17]. Парубок клав на хустку хліб і викупував її у нареченої. Хустку передавав своїй матері. Рушники були і залишаються обов'язковим атрибутом сватання, натомість вже у 1990-х рр. дівчатам рушники вишивали бабусі [10].

На сватанні могли бути присутніми і батьки нареченого, з боку дівчини могли бути її дядьки, тітки, брати, сестри. У 1960-1980-х рр. не заборонялась присутність на сватанні вдів, розлучених [20, 48]. Однак, у кінці ХХ ст. - на початку ХХІ ст. в Андрієво-Іванівці на сватання ні в якому разі не запрошували розвідних або незаміжніх жінок: тільки одружених, тільки тих, хто жив добре в шлюбі [10].

Закінчували сватання вечерею, на яку батьки дівчини запрошували сусідів, хрещених батьків, гостей нареченої та батьків нареченого, які чекали на вулиці або вдома [23].

Хліб, принесений старостами на сватання, не віддавали, молода розрізала його на чотири частини та клала на чотири кутки столу [5]. За іншим варіантом, принесений старостами хліб ламали і роздавали всім присутнім [50]. У такий спосіб дівчина демонструвала свою згоду на шлюб [5]. У 1960-х роках обрядодія з хлібом поступово зникає. Старостам дівчина віддавала свій [52]. У деяких селах обміну хлібом не було, але жених залишав свій хліб. Молода його не розрізала, на випадок, якщо наречений передумає одружуватись і попросить його повернути, тоді молодий віддавав рушники і хустку [53].

За тиждень-два після сватання батьки домовлялись про кількість гостей, бояр (шафарів), дружок, день весілля, кого і чим будуть перев'язувати. Нанашка іноді брали від родичів молодого, а нанашку - від молодої. Старостів, хрещених і вінчальних батьків перев'язували навхрест [52]. У деяких селах зустріч батьків називали договором [42].

Слід зазначити, що в останній чверті ХХ ст., зокрема у Настасіївці, зафіксовано побутування обряду заручин, який за змістом відповідав сватанню. Дівчина виносила хустину на тарілці, а парубок її викупував. У 1990 роках вже не вели алегоричних розмов про куничку тощо. Під час вечері узгоджували дату проведення весілля, інші організаційні питання [20, 23, 31, 34, 48].

Обряд сватання існує і в наш час, але він втратив деякі традиційні структурні елементи [6].

У 1960-80-х рр. про дату свайби (весілля) батьки домовлялися в день сватання, за столом відбувалися домовляння (договорини): вирішення організаційних питань щодо майбутнього весілля [23, 31]. Зазвичай весілля справляли восени: не пізніше ніж через два місяці від сватання [20, 48].

У ХХ ст. у Миколаївському р-ні не було сталої традиції щодо днів проведення весілля. Воно відбувалося у суботу чи неділю.

У повоєнні часи, у зв'язку з важким матеріальним станом, іноді домовлялися робити весілля або тільки у нареченої, або тільки у нареченого. Іноді в одну неділю весілля справляли у молодой з найближчими родичами молодого (20-25 чоловік), в іншу ? у молодого [13].

У Шабельниках ще в 1960-1980-х рр. через тиждень після сватання батьки дівчини приходили до жениха на оглядини, під час яких і вирішували організаційні питання весілля [11].

Приданого хлопцеві майже не давали. Придане дівчини складалося з потрібних у хаті речей [22].

Зафіксовано інший, спрощений варіант сватання середини ХХ ст., коли сватати дівчину приходив її майбутній чоловік з дядьком (братом матері). За сватів взяли рідних, покликали тітку. Однак, одну з необхідних звичаєвих формальностей виконали: "Я викинула йому платок, а він мені червонця дав" [47].

Було й таке, що дівчина майже не знала парубка, який приходив її сватати, а він домовлявся лише з її родичами. Такий варіант сватання мав місце, коли, наприклад, батьки дівчини померли і вона жила у родичів. У Миколаївці був такий випадок, коли під час проведення вечорниць на Кузьми та Дем'яна дівчата та парубки зібралися і гуляли в здоровій хаті, на дві половині. Нимеренко Варвара Василівна згадує: "Заїхали одноконкою, ніхто не знав, що це приїхали свати: привезли жениха. Покликали дядька, старости сиділи в одній половині, а молодь і не знала про сватання. Старостів я перев'язала, а парубку на тарілці, на знак згоди, дала такий білий здоровий квітчастий платок. Він поклав гроші, а платок забрав. Замість батьків на весіллі у мене (сироти) був брат батька із жінкою" [32].

Отже, знаком згоди на шлюб була хустка (платок), який дівчина символічно "продавала" парубку: клала на тарілку, що стояла на столі, та підносила на цій тарілці, а він (молодий) покривав її (хустку) грошима [40]. Знаком згоди також був обмін рушниками між парубком та дівчиною, перев'язування рушниками сватів (старостів) [25]. Бували випадки, коли дівчина "кидала платок" двом парубкам, що до неї сватались. Силу домовленості мав останній.

На знак відмови виносили кабака [1, 55].

При прийнятті остаточного рішення в більшості випадків батьками бралися до уваги думка (згода) дівчини. Хоча відомі випадки в середині ХХ ст.,

коли дівчина тікала з церкви під час вінчання, тому що вийти заміж за цього парубка її примусили батьки [58].

Якщо дівчина виходила заміж нечесною або навіть з дитиною, то весілля їй не гуляли, вінок та фату вона не одягала, не вінчалася [40].

Відомий випадок, коли батьки були проти шлюбу доньки. Тоді дівчина без благословення пішла і сказала: "Тепер не скину платок і не пов'яжу маму" [40].

Відомі також випадки "викрадення" дівчини. Про день та час домовлялися заздалегідь і вона добровільно тікала через вікно (с.Настасіївка). До такого наважувались, якщо батьки були проти шлюбу. Сільська громада такі вчинки засуджувала [20, 48].

Весільні чини

Весільне дійство відбувалось за участі певної кількості людей з боку молодого та молодої: батьків, хрещених, родичів, представників молодіжної громади. Найближчі з оточення молодого та молодої на час весілля обіймали ту чи іншу весільну посаду (весільний чин): їм надавались певні обов'язки під час проведення обряду, вони відповідали за ті чи інші обрядові дії, правильність їх виконання.

Старости (свати) - обирались родиною молодого для виконання обряду сватання, керування весіллям. Це були родичі, знайомі, найчастіше дядько, старший одружений брат [58]. Сватами обирали виключно одружених чоловіків, які добре вміли говорити, знали сутність обрядодії, примовки алегоричного характеру. Старости керували і свайбою: запрошували пити, їсти, гуляти, танцювати, дарувати.

Нанашко та нанашка (нанашули) - весільні батьки [50]. Зазвичай їх було дві пари: від молодого та від молодої. Нанашкою мала бути розумна, з гарною вдачею, щаслива жінка. Нанашками не могла бути одружена пара, але у 1960-х рр. цього вже не дотримуються [20, 48]. За *нанашків* (нанашулів, весільних батьків) найчастіше брали хрещених батьків [26, 31], рідну тітку з чоловіком, рідного брата з дружиною [17, 20, 26]. Якщо ж на весіллі була одна пара нанашулів, то вони були зі сторони нареченого. Зовні нанашки відрізнялися від решти гостей тим, що їх перев'язували найкращими рушниками навхрест. За весільним столом нанашки сиділи біля наречених [40]. Вони купували та запалювали весільні свічки [58].

Про важливу роль нанашок у подальшому подружньому житті молодих свідчить той факт, що нанашка ставала хрещеною мамою дітей, а у випадках непорозуміння, щоб примирити подружжя, також звертались до неї. Хрещених батьків молодого та молодої теж запрошували для примирення подружжя [13, 55].

Молодь брала участь у весіллі в якості *дружок та бояр*. *Бояри (буяри, дружбарі, шафарі), дружки (шафарки)* - представники молодіжної громади, парубки та дівчата, зазвичай подружки молодої та друзі молодого. У нареченої були дружки і дружбарі, [52] у молодого – бояри (буяри, шафарі), світили [8]. Кількість бояр і дружок мала бути однаковою (по 5-6 осіб) [42]. Старший шафар (боярин) – старший друг нареченого, старша шафарка (дружка) – подруга нареченої. Дружками та шафарями обирали дівчат та парубків. Не можна було, щоб старша дружка була вагітною, це вважалося страшним гріхом [13, 48]. Дружки та бояри брали участь у запросинах, виготовленні гільця, старший боярин краєв та роздавав коровай.

Світилки – засвічували свічки коли молоді сідали за стіл, та слідували, щоб вони не згасли [23].

Коровайниці – жінки, які випікали весільний хліб (коровай, шишки, інші вироби з тіста). Коровайницями обирали тільки щасливих у шлюбі жінок, з дітьми, оскільки, за народною уявою, їхня доля передавалась подружжю.

Коровайні обряди

Одним із важливих та стійких структурних компонентів весільної обрядовості українців Миколаївського р-ну від 1940-х рр. і до початку XXI ст. залишається коровайний обряд. Весілля не обходилося без весільних атрибутів, серед них - хлібні вироби. Ще у 1980-х роках коровай обов'язково випікали відповідно до традиції, а від 1990-х вже здебільшого замовляють [50].

У Миколаївському районі побутували наступні види весільного печива: коровай, гуски, голуби, шишки та калачі.

Коровай робили із здобного тіста, переважно округлої форми, в нього запікали гроші і яйця, що, за народною уявою, мало забезпечити добробут молодому подружжю, шматком короваю обдаровували гостей.

Калачі. Калачами запрошували на весілля, їх дарували, на калачах підносили дарунки: неодруженим давали по одному, одруженим ? по два калачі [42]. За спогадами деяких респондентів, звичай випікати калачі для обдаровування весільних гостей поступово починає виходити з ужитку з 80-х рр. XX ст.[20]

Шишка – шижечка – складалася з шматочків прісного тіста [44] і зовні схожа на шишку. Шишками запрошували на свайбу, обдаровували коровайниць, гостей.

Голуби – голубки випікали парою так, щоб вони були разом [3], із шматків прісного тіста [44]. Двох голубків перев'язували червоною стрічкою (лентою)[50] та клали на тарілку перед молодими. Вони їх з'їдали, щоб жити, як голуби [11, 29]. Подекуди їх випікала мати нареченої [17].

Гуски – переплетення з тіста, їх роздавали дітям [31].

Гілля – гільце (гіллячко) [44] – гілочки вишні або виноградної лози обмотували шматочками тіста та випікали в печі, обмащували масою із збитих білків та цукру [7, 13, 37]. "Гіллячко" вставляли в коровай і роздавали частинами в кінці весілля дівчатам [44], або ці гілочки обгризали молоді, їх нікому не повинні були давати [50]. У Настасіївці гілку вишні, обліплена шишечками з тіста, так і називали - шишкою [34].

Весільний хліб випікали у четвер, "бо чистий він" [11], хоча подекуди і в суботу (якщо весілля починалося в неділю).

Приготування весільного хліба супроводжувалось відповідними обрядовими діями. Коровай та інші види весільного печива випікали у молодого та у молоді вдома, а не деінде [23].

Для випікання весільного хліба (на коровай): короваю, шишок, голубів, калачів запрошували лише жінок, які гарно жили і були щасливі в шлюбі, вдів та розлучених не запрошували. Жінок, які будуть робити коровай, ходили запрошувати батьки [23].

Кількість коровайниць мала бути парною: зазвичай їх було шість. Натомість в Ісаєвому коровай випікала не парна кількість жінок [42]. Випікала коровай і мати при допомозі родичок, сусідок, куми (5-6 осіб) [23]. Іноді коровай випікала кухарка. На третій день весілля за гарний, вдалий коровай молоді несли їй додому хліб [10]. У Новопетрівці коровайні обряди починались у суботу. Дві жінки, перев'язані рушниками, з калачами, пляшкою вина запрошували "на коровай": "Батько, мама, невеста просить вас на коровай". У цей же день запрошені приходили "на коровай", з курячими яйцями, борошном, цукром [37]. У цьому є прояв давнього звичаю колективної допомоги та участі роду і сільської громади у підготовці весілля.

Тісто місили по парах: спочатку одна пара, потім інша [44]. Двом жінкам-коровайницям, які починали місити тісто, господарка гарним рушником зв'язувала руки [28], або за пояс, щоб молоді завжди були разом в парі [9], щоб коровайниці, діючи разом, насичували магією єднання цей ритуальний хліб.

Під час випікання короваю жінки були вив'язані, чисті, прифартушені. Ніхто не мав входити під час вимішування тіста, поки не посадять коровай у піч. Вважалося, що хлопання (бахкання) дверима може негативно відобразитися на сходженні тіста [10] Жінки навіть не сідали (щоб тісто не сіло), спеціально призначена для цього жінка давала їм воду, витирала піт, подавала борошно тощо.

Під час виконання обряду коровайниці співали народних пісень:

Коровай регоче, горіпочки хоче.

Горілочка наливається,

Короваю сподобається [28].

Коли коровай несли до печі, співали:

Наша піч регоче,

Коровая хоче,

А челюсті усміхаються,

Коровая сподіваються [28, 37].

У коровай обов'язково запікали ціле сире яйце [20, 37, 48, 50, 59], як символ початку життя, щоб у наречених обов'язково були діти; запікали монети, щоб молоді були багатими, щоб був добробут у сім'ї [20, 37, 48, 50, 59].

Залежно від кількості гостей випікали декілька короваїв (іноді навіть шість) [23]. Один серед них вирізнявся з-поміж інших великими розмірами, прикрашений шишками, квіточками. У нього встромляли свічки, гільце. Коровай змащували білою масою збитих яєчних білків та цукру, прикрашали виліпленими з тіста колосками, шишками та голубами, вкладали сільничку [50]. Можливо, використання білкової маси з цукром є запозиченням традиції приготування та прикрашення виробів з тіста до Великодня.

Жінкам, що готували коровай, дарували шишки [10].

Випікали також маленький коровайчик для молодих. Під час весілля вони його розламували і дивилися: в кого більший шматок, той буде головним у родині [10].

Після випікання короваю коровайниці мили руки, і воду виливали під дерево або поїли худобу, окрім свиней, їх не сприймають за благодних тварин [42].

З короваєм пов'язано чимало прикмет та повір'їв, що віщували долю наречених. Якщо тісто сходило гарно, легко, то життя молодих буде добрим [10], якщо коровай тріснув, то життя не складеться [20, 48]. У Левадівці кажуть: якщо коровай гарно росте, то будуть гарно жити. Іноді коровай готували (перепікали) кілька разів [49, 52], був випадок, коли коровай не вдався, але мама молодій про це нікому не сказала і сама перепекла коровай, її донька довго не жила в шлюбі, всього 10 років, потім розвелась. Мати вважає, що це прикмета збулася [41]. У Скосарівці кажуть: згорів коровай - то геть заміж і не йди [14].

Тому ні за яких обставин не можна було зашкодити вже спеченому короваю (поламати його та інш.). Якщо коровай був завеликий, особливо дивились, чи не припікалася "голова" короваю [10], як він вийде з печі, щоб витягти його неушкодженим, розбирали піч (виламували челюсті) [41, 52].

Якщо щось розбилося чи розлилося під час приготування; то молоді вже не будуть щасливі. Як коровай пригорів? життя не складеться [45, 56].

Спечений коровай зберігали в такому місці, де ніхто не міг заподі-

яти йому шкоди, особливо стежили, щоб хтось не виламав шматок короваю. Зберігали в прохолодній хаті, іноді навіть відносили до сусідів [10].

З діжею (ваганями), в якій місили тісто, також зафіксовані деякі ритуальні дії. Червоною тряпкою, якою вимивали діжу (вагани), втирали молодого та молоду, щоб "були розові і не марніли" [11]. Ставали в коло, підіймали діжу і танцювали з нею [41].

Тільки у важкі роки, якщо не мали можливості, не випікали коровай [32]. Замість нього випікали великий, високий хліб, в який запікали монети, прикрашали, вставляли свічки. Весільний хліб випікали тільки там, де відбувалось весілля [13].

Запросини

На весілля **запрошували** у п'ятницю або у суботу кожен своїх гостей: наречена - своїх, наречений - своїх. У Каховці наречена вдягала вінок і вдвох з шафаркою йшла просити гостей на весілля [53]. Маємо також варіант запросин у четвер, в Андрієво-Іванівці у 1960-х рр. шафар і шафарка з шишечкою і з букетиком, з пляшкою ходили запрошувати гостей [27]. У Левадівці у четвер дружки одягали наречену і вона спочатку йшла кликати до себе на весілля батьків нареченого, потім дружки без неї ходили запрошували решту гостей [41].

У середині ХХ ст. у Настасіївці запросини відбувалися наступним чином: гарно одягнені з квітками у косі невеста з дружками (молодими дівчатами) сідали на підводу та їхали запрошувати. Не можна було запрошувати дорогою, на вулиці: "Просила на дорозі, щоб не були на порозі". Треба було йти у двір, до хати, поклонитися невесте. Першими йшли запрошувати хрещених. Заходили в хату, і дівчата промовляли: "Батько і мама, і наша невеста просять вас на весілля". Їх могли пригостити, налити чарку. Потім йшли далі [52].

У Скосарівці у суботу ввечері збиралися дружки: наряджали невесту, потім йшли попід хати запрошувати. Невеста йшла посередині, з двох боків – дружки і співали:

Крапни, дощик, із неба,

Бо нам тебе треба,

На бабине зілля,

На Анькіне весілля.

Заходили до хати, невеста запрошувала, вклонялася. Дружки співали:

Не сама Аня ходить,

Вона 700 дружок водить,

700 ще й чотири

Та всі чорнобриві [14].

У Ісаєвому за три дні до весілля ввечері невеста з дружками ходили з шишками чи голубками запрошувати на весілля. Обов'язково запрошували хрещених батьків, батька, мати, рідню, сусідів. Майже все село були родичами, добрими знайомими, кумами. Тому, щоб не було образ, запрошували майже всіх [44].

З часом в обрядодії запросин відбуваються зміни. У 1940-х рр. подекуди на весілля починають запрошували за тиждень листівками [8, 13, 40, 58].

У середині 1960-х років запрошували наречена і наречений: кожен своїх гостей [11]. Зайшовши в хату, дівчина зверталась до господарів по імені і запрошувала їх на весілля на визначений день, залишала шишку. Випадків відмови під час запросин від участі у весіллі не було, хоча потім могли і не прийти. З початку 1970-х рр. на весілля вже запрошували спеціально виготовленими фотографіями з відповідним надписом-запрошенням на весілля, з шишками вже не запрошували.

На дорозі, при зустрічі, запрошувати не можна, треба обов'язково заходити в хату. Кажуть: "Запросив на дорозі, не хоче бачити на порозі" [33].

Однак, в останній чверті ХХ ст. спостерігається відродження деяких елементів традиційного запрошення на весілля. Наречений і наречена запрошували на весілля за тиждень: кожен своїх гостей: шишками та листівками, які передавали особисто в руки [23].

Дівич-вечір

Обрядові дії, які відбувалися ввечері напередодні весілля і за змістом відносяться до дівич-вечора (головиці), але у Миколаївському р-ні такої назви щодо вечора не зафіксовано. Натомість деякі респонденти пригадують розповіді своїх батьків, що перед весіллям були обряди, під час виконання яких мили голову, розчісували, заплітали косу [42].

Напередодні весілля збиралася молодь у молодого і робили гільце. В Ісаєвому виготовляли його з гілки будь-якого дерева, дружби з дружками прикрашали стрічками, квітами [26]. Гільце несли поперед нареченого, коли йшли до молодої. Витанцьовували з гільцем у Каховці [40]. У Настасіївці гільце випікали в той же день, що і коровай [52].

У нареченої у суботу дівчата також робили гільце. Для цього брали гарну гілочку верби чи іншого дерева, прикрашали паперовими квітами, цукерками. Після обряду покривання молодої, який відбувався дома у молодого, гільце розривали і роздавали дітям. В іншому випадку гільце розбирали ще у молодої, перед тим, як її забирав молодий [59].

У Настасіївці зафіксовано деякі елементи обряду розплетення коси в суботу. Дружки клали подушку на стілець, на перила стільця кидали кожух, садовили наречену, розчісували волосся, приміряли фату і вінок. При

цьому "примірювали" зачіску молодиці (заміжньої жінки). Молодиці не мали носити високу зачіску, а низеньку пов'язували хусткою. Під час цих дій дівчата співали:

*Не піду я за дружку,
Бо коса піде під хустку [52].*

На початку 2000-х років спостерігаємо напередодні весілля дівішнік (*дівич-вечір*) та *мальчишник*. У п'ятницю ввечері [23]. Наречений проводить час виключно в колі хлопців, а наречена - в колі дівчат [10]. Дівчата збирались випікати солодощі [34].

На весілля запрошували велику кількість людей (250-300 чоловік), тому застілля відбувалося в балгані (шалаші), який ставили десь за три дні [41]. Балган робили з дощок, обтягували брезентом, пізніше з'явилися готові балгани, які варили з труб арматури, і в подальшому, після весілля віддавали в оренду [17, 34, 41]. Прикрашали балаган дівчата [34] зранку за день до весілля [17].

Ставили балган у дворі [50] або на городі, інколи на вулиці. Землю застеляли рогозою, зсередини обвішували простирадлами, щоб було наче побілене, прикрашали кульками, стрічками, гілками дерев [50]. Лавки, на яких мали сидіти весільні гості, застеляли пілками, для молодих на лавку клали кожух або подушки. Місце, де мали сидіти наречені, прикрашали по особливому: килимом, рушниками [23].

Власневесільні обряди

У 1940-1960-х роках чимало шлюбів укладались без батьківського благословення: не було кому благословляти, оскільки багато людей загинуло під час війни. Більшість молодят не вінчалися, бо церкви розвалили [18, 61]. Однак, за наявності батьків, батьківське благословення в 1940-1950-х рр. було обов'язковим: тримаючи в руках (в)ікону, мама проводжала молодих і казала "Хай Бог помагає, вік живить, діти, мирно і дружно. Не лайтеся, є кусочок хліба: діліть пополам", а батько в руках хліб тримав [57, 60].

Весілля святкували, зазвичай, через місяць після сватання. Бувало, спочатку шлюб реєстрували у сільраді, а вже згодом справляли весілля [40, 52]. Так, Тюріна Надія Петрівна після реєстрації шлюбу у сільраді, до весілля жила у своїх батьків, бо не можна було без весілля жити разом, і батьки не дозволяли [52].

У деяких селах весілля призначали переважно на неділю [8, 40]. Не бажано робити весілля в суботу, тільки в неділю, бо в суботу це - гріх, "значить дівка не заробила неділі" [37].

У середині ХХ ст. у більшості сіл весільні дійства починали у суботу (запросини, виготовлення гільця, інше), а закінчували аж у вівторок. Весіл-

ля намагалися гуляти всі, навіть у важкі часи, коли "на столі ні кришечки, під столом ні кісточки" [40].

У 1960-1980-х роках весілля частіше за все починалося у неділю: обрядодії відбувалися у нареченої і в нареченого [29]. Весілля тривало три дні [13, 48]. У кінці 1980-тих років весілля розпочиналось тільки у суботу [4], бо в понеділок потрібно вийти на роботу [17].

У суботу був перший день весілля, а в неділю (на другий день) - вінчання, у таких випадках невіста цілу ніч не знімала вінок (оскільки вважалося поганою прикметою двічі одягати вінок) [50].

Перший весільний день починався з того, що молоду вранці одягали хрещена мати та нанашка [13], як варіант - могли одягати дружки [20, 22, 48]. Так, у Миколаївці у 1942 р. весільне вбрання було таким: сукня, фата - сітка довга і віночок [32]. Весільна сукня (куплена чи зшита) була білого кольору. У 1960-1980-х рр. сукню невести шили з кримплону, гіпюру, попліну. Сукню прикрашали вишивкою, намистинками. Фату, вінок, обручку, взуття і тканину для пошиву сукні купував наречений [44]. Якщо він не мав такої можливості, купував лише обручку [17, 23]. Важливим фактором змін весільного вбрання була мода. Модними стали шляпи, таблетки, діадеми [23].

Існує прикмета, що нікому не можна продавати фату і взуття після весілля. Фатою потім накривали колиску дитини або коляску. Фату у два або три яруси виготовляли з фатину. Обручку також не можна продавати або віддавати. Натомість сукню можна було продавати [20, 48].

Під час одягання наречена сиділа на кожусі (або подушці): щоб "м'яко було жити", потім вставала, а дружки (шафарки) наввипередки намагалися сісти на місце молодої: це віщувало одруження у найближчий час, цей звичай зберігається і досі [23, 39].

Зранку у нареченого дома збиралися гості, батьки перев'язували їх рушниками і хустками, після застілля виряджали нареченого за нареченою. Дорогою хлопчики переливали дорогу, за це старший шафар давав їм гроші [20, 48]. Наречений йшов за нареченою з шафарем, нанашками, старостами, весільними гостями [40, 52] у супроводі музик (духові, міг бути і баян) [13, 48], або весільний почт їхав на двох підводах, прикрашених паперовими квітами [40, 52]. З 1950-1960-х рр. за нареченою їздять на заквітчаному автомобілі [13, 23]. Наречений обов'язково приносив з собою два хліби, загорнуті у рушник, які мати нареченої обмінювала на свої [38].

Наречений обдаровував батьків молодої, а вона несла подарунки його батькам. Матерям дарували матерію або хустину з торочками, а батькам ? сорочки. Старостів батьки молодих в'язали двічі. Коли виряджали жениха за невестою, перев'язували сватів і нанашків, у невести їх перев'язували вдруге. Інших гостей також перев'язували хустками, але вже простішими. Батьки жениха перев'язували своїх гостей, а батьки невести - своїх. Між

батьками могла бути домовленість, що гостей, які приходили з женихом за невестою, перев'язували у невести, і навпаки, гостей невести перев'язували у жениха [20, 48].

Перед молодим влаштовували різного роду перепони, наприклад, ворота закладали лампачом [42]. Молодші брати чи сестри [13, 42, 49] або дружки (шафарки) [13] здебільшого біля воріт продавали наречену молодому.

Після подолання перешкод на воротах батьки нареченої зустрічали нареченого з хлібом і обмінювались хлібами. Рушник, у який був загорнутий його хліб, наречений після весілля забирав. Після обміну хлібом батьки нареченої зв'язували нареченому руки і заводили до хати [23] або він тримався за хустину і мати заводила його у хату [50].

На порозі менші брати, сестри або дружки знову вимагали викуп. Старший шафар сплачував викуп, і наречений отримував дозвіл зайти в хату [20, 48]. Молодому пропонували інших "наречених" ? дівчат, літніх жінок. В Андрієво-Іванівці зафіксовано, що спочатку молодий викупував бабуся молоді [23]. За іншим варіантом: наречену та її тітку закривали білим простирадлом, а наречений мав відгадати, з якого боку сидить його молода (невеста). Щоб ускладнити молодому процес відгадування, дівчата одягали тітці взуття молоді. Часто траплялося, що викупував тітку. В такому разі доводилося знову платити гроші, щоб отримати свою кохану [17].

Наступною обрядодією був викуп *букетиків (віночків, квіточок)* у дружок [23]. Молодий мав викупити у молоді або у дружки букет. Наречена чіпляла букет нареченому, а шафарки ? шафарям. У Настасіївці наречений приносив квітку для невести, якою вона прикрашала косу [52].

У середині ХХ ст. вінки та віночки (букети) виготовляли з воску або з парафіну. Віночки (букетики) бояр і жениха відрізнялися розмірами. Дружки (шафарі, бояри) викупляли в шафарок свої букетики [40]. Викуп відбувався наступним чином: молода з дружками сідали по одну сторону стола, бояри - по іншу. Дружки (шафарки) тримали на тарілках букети і стрічки (ленти) для дружбів (бояр, шафарів). Дружба (боярин, шафар) мав накрити букет і стрічку грішми. Дружки та дружки заздалегідь домовлялися між собою, де чий дружба і дружка. Кількість бояр і дружок мала бути однаковою. Якщо дружка подобалася боярину, він міг заплатити (викинути) навіть 100 рублів за квітку (букетик)[52].

* Після проведення обряду викупу жених забирав невесту і весільний поїзд вирушав на реєстрацію, батьки виряджали молодих до сільради та церкви з хлібом, іконою. З подвір'я молодих виводили, зв'язавши їх руки рушником. За подвір'ям мати рушник забирала і давала інший, на якому молоді стояли під час розпису. Також мати давала два хліби, які залишали в сільраді [59]. Виряджаючи молодих, мати посипала їх житом, копійками

(тільки жовтими), цукерками, печивом [13, 52, 58]. Цікавим є той факт, що гроші, якими наречених обсівали, тихенько збирала бабуся (молодої), і коли в молодій родині виникали фінансові проблеми, вона ці гроші у вузлику давала онуці (онуку), вони приносили щастя [23].

В середині та останній чверті ХХ ст. батьки на урочисту реєстрацію та вінчання не йшли [52], замість них стояли хрещені батьки, і молоді вклонялися хрещеним батькам [23].

На вінчання (реєстрацію у сільраду) молодий і молода їхали на уквітчаних та прикрашених підводах або йшли окремо: попереду наречена з дружками, позаду жених зі своїми гостями. З молодими обов'язково йшли старости і дві пари нанашків, які хрестили жениха і невесту, молоді пари [52].

В останній чверті ХХ ст. молоді їдуть на реєстрацію шлюбу у такій послідовності: першим виходить наречений з шафаркою, далі наречена з шафарем, тому що разом молодим не можна йти. Отже, в цей період розповсюджений варіант, коли молоді їдуть у різних автомашинах, попереду жених, за ним - невеста [23].

Існувала прикмета, що для щасливого подружнього життя йти (їхати) до розпису (вінчання) та повертатися назад потрібно різними дорогами [23, 52, 59].

Коли жених і невеста йшли разом, не дозволялось переходити їм дорогу з порожнім відром, але потрібно переливати дорогу. В Шабельниках це не можна робити жінкам, тільки чоловікам. Жених або шафар давали гроші [11]. В Ісаєвому жінки переливали дорогу: на табурет клали рушник з хлібом і переливали дорогу. Боярин платив гроші, йому віддавали рушник і хліб [42]. Те ж саме мало місце і в Каховці [53].

Реєстрація шлюбу проходила в урочистій обстановці у сільраді [13], сільському клубі у присутності навіть тих, кого на весілля не запрошували [20, 48].

У 1960-1980-х рр. урочиста реєстрація шлюбу проводилася за затвердженим органами влади сценарієм, і тільки у 1990-х рр. з'явилася можливість вносити зміни і додавати елементи з традиційного обряду. З традиційних атрибутів обряду під час реєстрації шлюбу найбільш вживаним був і залишається рушник. "Станьте на цей весільний рушник, на свою щасливу стежину". "До щастя стежина стелилася, і двоє зустрілись на ній. Вона їм життя поєднала, даруючи радість надій. Їм в парі судилося стати на виштий щастям рушник. Нехай вже кохання і вірність вони збережуть на весь вік". Існує повір'я: хто перший ступить на рушник, той буде старшим у родині, але молоді намагались стати на рушник разом [42].

Після реєстрації шлюбу працівники сільради пов'язували молодим руки весільним рушником, на якому вони стояли (він ставав їхнім сімейним обе-

регом). У 1960-х рр. з'являється традиція покладати квіти до пам'ятників (загиблим воїнам тощо) та фотографуватися. Після цього весільний поїзд рушав додому до молодої.

Поганою прикметою вважалася зустріч двох наречених в день весілля. Якщо в один день в селі було два весілля, то при випадковій зустрічі наречених (невест) нанашки наказували їм обом перервати хустку [17].

Цього ж дотримувались і в церкві під час вінчання. Закривали обличчя фатою, щоб не бачити одна одну. Під час вінчання молода тягнула підбором рушник, щоб інші дівчата також вийшли заміж [13, 40]. Після вінчання нанашка виводила з церкви нареченого, а нанашко - наречену. Якщо поверталися на підводі, то на одній. Жених садовив наречену на кожух.

Спочатку йшли додому до нареченої, молодим переливали дорогу, обсипали житом, цукерками [13, 40].

У Скосарівці, повертаючись з церкви, співали:

*Рубайте калину,
Стеліть доріжину
Із Божого дому
Молодій, молодому* [14].

Після реєстрації (вінчання) молодих біля воріт зустрічали батьки з хлібом - сіллю (у 1960-1980-х рр. ? без ікс(и)), на застелений рушником стілець клали калачі [41] або хліб, і діти обов'язково переливали дорогу [26].

Коли весільний поїзд повертався з реєстрації шлюбу, бажаючі переливали дорогу молодим. Молодий переносив молоду на руках [39], хоча це було дуже незручно: адже у сільраді молодим зв'язали руки рушником, на якому вони стояли під час церемонії, а розв'язати цей рушник можна було тільки дома [23]. Якщо в сільраді молодим не зв'язували руки рушником, то це робили батьки молодої, коли зустрічали молодих. Але це обов'язково був саме той рушник, на якому стояли молоді під час реєстрації шлюбу у сільраді. Батьки заводили їх до хати (мати тримала один кінець рушника, батько - інший) і розв'язували їм руки. Батько зав'язував рушник тугим вузлом: на довге міцне життя [17].

Ще один варіант. Батьки бажали молодим щастя, здоров'я, щасливого життя, молоді тричі вклонялися, ставали на коліна [27]. Потім батьки рушником зв'язували молодим руки (за "голі" руки не брали) і заводили до столу. В цей момент спостерігали: хто поставить на верх руку: молода чи молодий - чия рука буде зверху, той буде в родині старшим [42]. Потім цим рушником зав'язували подарунки [20, 48]. Звичаяк обводили молодих круг столу не завжди дотримувалися [13, 40].

В Ісаєвому батьки зустрічали молодих з реєстрації з хлібом, молоді пили шампанське, ставили келихи на тарілку і розбивали цю тарілку на щастя [50].

Якщо молоді приїжджали на підводі, то молода, стоячи на підводі, хрестилася на всі боки, і тільки після цього гостей запрошували до столу [58].

Гості сходилися близько обідньої пори. Молодь і неодружені гуляли хоч до ранку, але тільки перший день: на другий день вони вже не приходили [49, 52].

У 1940-1950-х рр. на весілля приходили з хлібом і горілкою [40], сплачувати гроші на "марш" музикантам. Весільні музики грали на кларнеті (карнаветі), бубоні, басі (великий духовий інструмент, схожий на трубу). Музикантів, зазвичай було шість-сім чоловік [43].

Спочатку гості вітали батьків, потім - молодих. З молодими віталися тільки через платочок або рушник [44, 50].

За весільним столом сиділи молоді, нанашки, дружби (бояри, шафарі), дружки (шафарки), гості. У такому порядку і дарували, коли давали солодке [38]. Весільні гості пригощалися по черзі з однієї склянки.

За столом свахи співали дружкам:

Їли, дружки, їли,

Цілого вола з'їли,

На столі ні крішечки,

Під столом ні кісточки.

Дружки їм відповідали:

Не ваше, свахи, діло,

А що в горшку кипіло.

Не сіяли проса,

Не суйте свого носа [14].

Весільні страви готувала кухарка [58, 23]. Вона складала список необхідних продуктів і займалася приготуванням страв, їй допомагали родичі, обов'язково сестри [13]. Для приготування весільних страв кололи кабана, різали птицю. Приходили жінки на "потрошіння". Намагалися різати тільки "своє", іноді худобу для приготування весільних страв могли купити, але тільки живу. Забите м'ясо не купували. Різати худобу запрошували людину – *колія*. Йому віддячували грошима та шматком м'яса або сала [23].

Весільні страви готували у печі. Серед весільних страв 1940-1950-х років обов'язковими були: ковбаса, риба, капуста, голубці, лапша (локшина), картопля з м'ясом, холодець, капусняк, пиріжки [49]. Одна з респонденток пригадує, що на її весілля у с.Скосарівка у 1957 р. вперше приготували котлети [59]. Обов'язковими стравами на весіллі 1960-1980-х рр. були: холодець, картопля з м'ясом в печі, голубці, вінегрет [42]. На солодке готували кисіль: молочний і фруктовий, з вишні.

В останній чверті ХХ ст. зберігається традиція проводити три столи. На першому столі були холодець, запечені качки, кури, домашні ковбаси, в тому числі кров'янка, різноманітні салати [50]. На другий стіл подавали го-

лубці, картоплю з м'ясом з печі. На третій стіл подавали кисіль (фруктовий та молочний), бабку (з локшини), налисники, цукерки, печиво [23]. Борщ на перший весільний день не готували [34].

Натомість в усі часи зберігається звичай, за яким, якщо подавали солодке, то гостям було зрозуміло, що час збиратися додому.

Весілля у невести проходило "за годинником": посиділи за столом ? потанцювали, і так після другого і третього столу. До четвертої години дня мали відбутися три стола у невести, гості жениха починали "підганяти", щоб вже йти до нього (щоб встигнути, поки не пройшли корови, бо це вже вважалося пізно). Після першого столу молоді танцювали зі свахою, а потім збирали у фартух гроші. Це було своєрідне змагання - хто (молодий чи молода) назбирає більше грошей: у молодій дома чи у молодого [48].

Під час весільної трапези усі присутні звертали увагу на свічки. Якщо полум'я було сильним і свічка швидко горіла, то казали, що і життя нареченого або нареченої буде недовгим [28, 40], якщо полум'я було рівномірним і свічки горіли однаково, це віщувало довге і щасливе спільне життя молодих. Бувало, що полум'я свічки поверталось в інший бік, тоді казали, що наречений або наречена відвернуться від нього/неї [20, 48].

Свайбою керували старости, які сватали дівчину. Вони запрошували пити, їсти, гуляти, танцювати [49]. Коли гості хотіли вийти з-за столу, співали старості:

*Староста старесенький,
Голубе сизесенький,
Виведи нас із хати
На двір погуляти*[14, 37].

За третім столом староста запрошував дарувати. Відбувалося це наступним чином. Старший боярин (шафар) ставав на ослона і говорив, що ніж зовсім тупий, не хоче різати коровай, та не розрізав короваю доки його не перев'яжуть і не дадуть могорич. Мати нареченої перев'язувала його рушником [41], в останній чверті ХХ ст. - відрізами з матерії [34]. Перев'язували його доти, доки не нав'яжуть достатньо рушників [41]. Дружки співали на його адресу:

*У нас півень білокрилий,
А бояр в нас чорнобривий.
За ножа взявся,
Рушником підперезався* [37, 42].

Потім старший боярин (шафар) розрізав коровай на стільки шматків, скільки було запрошених. Шматки нарізав якомога тоншими, щоб більше залишалось - боярину (шафарю)[8, 20, 43, 48]. Підшву віддавали музикам. Перший шматок короваю давали нареченим. Якщо в цьому шматку їм попадалася копійка, це віщувало багатство. Після них коровай роздава-

ли всім гостям. Починали дарувати з батьків, потім: нанашки, старости, тітки, дядьки [38]. Підносячи на тарілці дві чарки з горілкою або вином та приказуючи: "жених і невеста просять на квіточку, на горілочку" або "жених і невеста просять на подарок", шафар називав ім'я гостя і ким він (вони ? родина) доводяться молодим - так він запрошував дарувати. У Каховці промовляли: "Просим на хліб, на сіль жениха і невесту, щоб щастя, здорвля було" [53]. У Настасіївці дружбар запрошував дарувати словами: "У наших молоді/молодого є рідна тітка/хресна мама/дядько. Тітка Маруся, молодий та молода дарують вас хлібом" [52].

Гості випивали чарку, клали гроші на тарілку або давали подарунок: гостям роздавали по шматку короваю [13] та калачі [20, 48]. Членам родини давали два калачі і два шматки короваю [58] або шишку. Мати на кожен калач клала хустку (платок): щоб не голий хліб людям роздавати [59]. Коровайницям дарували шишечки [58].

В останній чверті ХХ ст. процедура дарування залишається традиційною, дарували переважно гроші. Відбувалося це наступним чином: шафар наливав у склянки горілку, клав у миску дві скибки короваю, і (у Левадівці, наприклад, на підносі) по черзі підходив до гостей. Підніс нікому не давав, пильно за ним стежив, якщо його поцупили, треба було його викупляти. Дарували по дві скибки короваю, навіть якщо вдова чи розведений, такий звичай: щоб була пара. Крім короваю, дарували ще й калачі. Якщо родичам дарували калачі, покривали подарунком [41]. Першими дарували найближчі родичі: спочатку батьки, потім нанашки, далі родичі і гості [23, 34], або першими пригощали нанашків, потім батьків [50]. Дарували у молодії лише її гості, гості молодого, які прийшли з ним, дарували пізніше ? у жениха. Підшову від короваю давали музикам [23, 34]. Шишку (прикрашену тістом гілку) роздавали дітям перед тим, як різали коровай [34]. Якщо молода була з іншого села, дарування могло проходити у молодії на другий день весілля [17].

Дарували, хто що міг. За спогадами Раїси Семенівни Прийми, весілля якої проходило після голоду, у важкі часи, у 1947 р.: молодим подарували тисячу рублів, два рушники ручної роботи та шість тарілок. За цю тисячу рублів вони змогли купити на ринку лише один мішок пшениці, завдяки якому змогли прожити [40]. Дарували по рублю, по два, три, по десять [13], пару тарілок, пару курей, гусей, свиней, пшеницю, жито, рушники, постіль, скатерті, великих ляльок, постільну білизну [38, 42].

Дарування могло проходити і на другий день весілля, відповідно й коровай ділили на другий день. Менший коровай забирали до молодого, коли забирали наречену [58]. У такому випадку у перший день дарували не одружені, а на другий - одружені [49].

Після закінчення дарування у Петрівці віддавали гільце. Дівчата його оберігали, але як тільки шафар закінчував дарувати, він кидав гільце. Вважали, що та, що його спіймає, наступною піде заміж [39].

Після дарування в Андрієво-Іванівці жених мив ноги матері невести, дарував їй чоботи, але відому пісню "Чоботи" не виконували [17]. Разом з тим, люди старшого віку не пам'ятають побутування такого обряду раніше і зауважують, що роблять це останні п'ять років [48]. В Ісаєвому зять теці ноги миє у мисці шампанським. Взуває нове взуття, в якому вона танцює з зятем. Під час танцю гості кидають гроші (купюри) для молодих [50].

Під час весільної трапези шафарки співали жартівливі пісні:

Наші бояри їли,

Цілого вола з'їли,

На столі ні кришки,

Під столом ні кішки.

А бояри їм відповідали:

Чом, ви, дружки не співаєте?

Боїтеся заспівати,

З редьки зуби показати [37].

У молодій весілля тривало до п'ятої-шостої години вечора, потім їхали до молодого. Отже, приходив час забирати молоду до молодого. На придане сідали 2-3 дівчинки і вимагали викуп за придане. Викуп відбувався. Старший шафар або два шафаря виносили придане, загорнуте у велике простирадло [31], виходили з приданим, співали, танцювали, свистали. Казали, що придане просто так з хати виносити не можна [50]. За іншим варіантом, дружки ховали придане за грубою, а бояри молодого мали викупити його у дружок. Після викупу старший шафар зав'язував придане і виносив на голові. Крім ряден, подушок, рушників тощо, дарували худобу, вулики. Парубкові іноді батьки дарували хату [55]. Колись у придане давали землю, все, що знадобиться у господарстві [18, 61]. Згадують, що раніше мама нареченої повинна була дати корову, а батько - синові коня [38, 42]. Склад приданого залежав від статку родини [60]. До війни дівчата самі собі мали приготувати придане, так, пригадує Нимеренко Варвара Василівна, її старша сестра ще "вишивала собі в скриню ночами"[32].

Після викупу приданого батьки молодій проводжали доньку до молодого.

В Ісаєвому перед тим, як молодий забирав її до себе, мама нареченої знімала вінок і в'язала хустину. Супроводжували молоду її гості, але дружки вже не йшли.[42].

Разом з нареченими йшли пара сватів від нареченої і шафар (буярин). Молодь залишала весілля.

Мати молодій плакала, до неї звертались, відбувався приблизно такий діалог:

- *Ой чого ж ти сильно, голубонько, плачеш?*
- *Ні, я не плачу, я втираю гіркі сльози.*
- *А чого ж вони в тебе гіркі?*
- *Тому що я сьогодні віддала свою дитиноньку.*
- *А чого ж ти плачеш?*
- *Ти віддала у погану сторону чи в нерідний край?* [20, 48]

Дорогу молодим переливали водою [8, 49, 52].

Біля воріт молодого дружки співали:

*Топи, мати, грубу,
Везем тобі невісточку любу.
Хоч любя, хоч не любя,
Як би була тепла груба* [14].

Батьки молодого зустрічали молодих з іконою, з хлібом і сіллю на рушниках, обсівали зерном, у невісти також були дві хлібини, які дали її батьки, вона обмінювалася хлібом з батьками нареченого, цілувала батька, а молодий - матір [31].

Наречена дарувала батькам молодого подарунки та промовляла:

*Папа, дарую вам сорочку,
Щоб любили, як рідну дочку.
Мама, дарую вам хустину,
Щоб любили, як рідну дитину* [2].

Батьки молодого казали, що в них сьогодні появилася ще одна дитина: "Поважай нас, а ми будемо любити тебе". Батьки молодого давали молодим хліб, ті його куштували, а свекруха придивлялась: який шматок невіста відкусить [34].

Мати жениха перев'язувала молодим руки рушником, заводила до хати, обводила тричі кругом столу. На весільному столі у молодого в короваї стояли ті самі свічки, що і у нареченої, їх приносили нанашки молоді [31]. Світилки засвічували свічки, коли молоді сідали за стіл [23].

У нареченого перебіг другої половини дня весілля був такий самий, як і в нареченої. Запрошені гості з боку невісти після першого столу вже їхали (йшли) додому. Дарування проходило за схожою до весілля у молоді схемою [31, 34]. Дарували весільних гостей двома калачами і шматком короваю [31]. Гості не розходились, поки не подарували, оскільки весілля могло тривати до третьої-четвертої години ранку, тому деякі гості просились подарувати раніше, бо треба було йти до господарства.

Іноді дарували на другий день: за першим столом дарували молодим, а за другим, коли батьки переодягались, вже їм дарували [34].

У середині в 1960-х рр. подекуди з'являється звичай викрадення взуття у нареченої під час весільного застілля. Його мав викупити старший боярин (шафар) [9, 15, 49]. Частіше всього це робили діти або молодь [23,

42]. У наш час з'явився звичай викрадати наречену, але з її попередньої згоди. Щоб повернули її, жених має виконати якесь "завдання", зазвичай, жартівливого характеру [20, 23, 41, 48]. Опитані нами респонденти зазначають, що в 1980-х роках у Миколаївському р-ні наречену не викрадали, почали це робити нещодавно [23].

В останній чверті ХХ ст. гостей нареченого молодод не перев'язувала, вони приходили вже перев'язані, так само і гості молододі, які приходили з нею гуляти потім до молодого, вже були перев'язані з її сторони. З нареченими від молододі до молодого гуляти їхала молодь, чого не було у попередні часи.

За весільним столом в 1990 роках частіше керувала людина, яка вміла гарно говорити, а старости за столом сиділи як почесні гості, саме в цей час стає популярним звертатись до послуг ведучих (тамади) [10, 34], які в обряд весілля вносять багато театралізованих елементів.

Завершував перший весільний день обряд покривання. У межах Миколаївського р-ну покривання молододі мало варіанти. Молода сідала на подушку або кожух та під спів дружок їй знімали фату і вінок. В різних селах і в різні роки це робили мати [11] або нанашка молодого [20, 48], або старша шафарка (дружка) [9, 58], або молодий [26, 52]. Покривала (пов'язувала хустину) свекруха [11], або нанашки [38] від молододі. Хустину, якою покривали молододу, купувала свекруха [11, 17], або використовували хустину, яку на сватанні наречена на знак згоди давала нареченому і до весілля вона зберігалася у свекрухи [20, 48]. Саме цією хустиною наречену покривали в кінці першого весільного дня у Левадівці [41].

Покривання могла проводити і хрещена мати. У с.Ісаєве у 1980-ті рр. покривала хустиною, яку вона приносила. Починаючи з 1990-х років, головний убір знімає вже жених: невеста сидить на подушці, він знімає шпильки, цілує за кожную, кладе на піднос, що тримає дружка [45]. Незаміжні дівчата намагаються вкрати бодай одну шпильку. Хустку зав'язує свекруха. Невеста двічі мала скинути хустку, а на третій вже дати пов'язати [50].

Про суттєве скорочення обряду покривання у 1980-х роках свідчить фрагментарність його виконання: фату з молододі знімала старша дружка, потім молодод одягала фату на незаміжніх дівчат і танцювала з кожною. Хустку молодод пов'язувала свекруха, це означало, що вона стала жінкою [31]. Іноді дружка знімала вінок навіть не у присутності гостей. Але на початку 1990-х рр. обряд покривання почали відновлювати [23].

Перша шлюбна ніч проходила у будинку кого-небудь із родичів [23, 40] або сусідів [17], іноді молододі залишалися ночувати в домі молодого [31]. Намагалися обирати "достатню" хату. Особливих обрядів щодо першої шлюбної ночі не пригадують [38].

Молодих до першої шлюбної ночі супроводжували нанашки, старости та дружки, йшли з весільною свічкою, пильнували, щоб її ніхто не вкрав,

інакше на наступний день її треба викупляти. Ці свічки зберігаються після весілля у молодих [50].

Післявесільні обряди

Другого весільного дня застілля влаштовували у молоді та молодого. Молоді не мали приходити самі. Цей звичай поступово зникає в середині 1980-х років. [48]

Гості приходили з хлібом і горілкою [50, 52]. Тих, хто запізнився, карали: виносили сковорідку за ворота і вимагали викуп ? або плати, або цілуй сковорідку, обмашену гірчицею чи сажею [50].

У Андрієво-Іванівці після першої шлюбної ночі молоді не мали права прийти самі до дому молодого, поки за ними не приїдуть. Другого дня зранку мати молодого відряджала за молодими прикрашену квітами, застелену гарним покривалом тачку, в яку запрягали запрошених на весілля гостей. За ними посилали шафарів з шафарками [23, 31]. Сніданок для молодих не приносили, а на тачці привозили додому до молодого, де вже чекали гості. Дорогою зустрічних пригощали горілкою. Батьки зустрічали молодих, одягали їм фартухи, ніби передавали повноваження хазяїв. Молоді, вже як господарі, запрошували до столу, подавали страви, пригощали гостей, мили посуд. Гості і свекруха придивлялись, чи добре невістка подає, чи встигає, чи швидка [50].

За іншим варіантом, молоді приходили самі, але їм також одягали фартухи, і вони господарювали в хаті [17].

Цього дня молода підмітала двір, який гості закидали зерном з грішми [27].

Музика на другий день грала тільки у жениха. З середини 1990-х рр. молодь гуляла і на другий день.

Чесність молоді молодий засвідчував червоним вином, в пляшках і графинах, пов'язаних червоними стрічками. Перші чарки молодий наливав батькам, як подяку за гарно виховану доньку, а потім всім іншим [31]. В Олексіївці у графин, перев'язаний червоною стрічкою, встромляли колосок пшениці. З цього графина спочатку наливали жениху і невесті, а потім іншим [54]. Червоною стрічкою (ниткою) перев'язували курку і пританцьовували з червоною стрічкою.

На другий день ще у 1960-х роках демонстративно возили селом простирадло (простінь) молодих [11]. Хоча цей звичай поступово зникає [20, 48]. В Ісаєвому зранку староста забирав постіль, на якій спали молоді, і показував всім гостям: "дивіться, яка була невеста". Якщо невеста була "така" (чесна), то пили червоне вино, всі пляшки перев'язували червоними стрічками. Якщо ж наливали горілку і чіпляли білі стрічки, то це було соромом для молоді та її батьків [44]. У першій половині ХХ ст. якщо дівчина була "нечесною", перев'язували пом'яту кружку [42] або серед подвір'я

клали решето на дві палиці і прив'язували канатом, а невістку заставляли носити воду з криниці, щоб наповнити це решето [5]. Відомі випадки, коли у коровай запікали зім'яту кружку, якщо було відомо, що молода "нечесна". Це означало, що наречена вже була пом'ята [42].

У 1940-1950-х рр. "чесність" нареченої не завжди перевіряли [38], хоча в Настасіївці та Новопетрівці пам'ятають, як демонстрували простирадло після першої шлюбної ночі, в'язали на графин червоного банта [21, 52].

В середині 1990-х рр. чесність нареченої підтверджували в'язанням червоних ниточок гостям [48]. Натомість, деякі респонденти повідомляють, що чесність нареченої вже не перевіряли і червоні стрічки не в'язали, але ще в перший день весілля бокали наречених зв'язували однією червоною стрічкою [23].

У випадку одруження останньої (або єдиної) дитини на другий день весілля батьків переодягали у наречених та робили "весілля батьків", або "підставне весілля" [7, 9, 49, інші]. Батьки виступали в ролі "молодих". Як наряджали матір, то казали: "Нашій мамці вінець, бо весіллям кінець".

Вінок молодої одягала мати молодого, а невістка і дочка мали його зняти, хто швидше зніме, той і буде управляти, мати краще його буде любити (хоча в це і не вірили, бо не можна любити невістку більше, ніж рідну доньку), бо "Невістка - чужа кістка" [20, 48]. Існував також звичай? хто з дітей перший зніме вінок з голови матері під час "весілля батьків", той буде її на старості доглядати [59].

Однією з обрядодій "весілля батьків" було купання батьків. Батьків-наречених наряджали в старе і обідране, усаджували на поламаного, уселеного соломою воза (тачку), запрягали 10-15 гостей і возили селом: за традицією батьки обов'язково мали заїхати в магазин, щоб придбати вино, горілку, цукерки, печиво і обдаровувати людей, які з ними ходять. Обов'язково везли батьків до калабатини або до річки (озера, ставка, криниці), де перевертали тачку, щоб купати їх [34, 52] або хоча б помити ноги. Батькам мили ноги невістка або зять. Якщо видавали доньку, то ноги мив зять і навпаки [42, 49].

Потім батьків знову везли на "весілля". Після цього батьків садовили за стіл і молоді у фартушках накривали на стіл, пригощали. Для батьків запалювали свічки з кукурудзиння і очерету [2], перед ними ставили спеціально спечений коровай. Їм дарували символічні: "карбованці", "корову, що гребе солому", "ярчат, що в соломі гарчать", курей, поросят, цуценят. Коли батьки віддавали останню дочку, то вона мала покрити (зав'язати) свою маму хустиною, це означало, що вона буде її доглядати [34].

Якщо співпадало, що батьки молодої та молодого віддавали останню дитину, тоді для кожної пари справляли весілля окремо.

Серед весільних гостей другого дня були ряджені (чорти, наречені) [31], незалежно від того, влаштовували "весілля батьків" чи ні [48].

Також в цей день обов'язковим було відвідання сватів сватами: батьки нареченої обов'язково зустрічалися з батьками нареченого. Після частування гостей за першим столом у молодого, приїжджали батьки молодої, як і всі гості, з хлібом та горілкою, свати їх зустрічали, перев'язували, обмінювалися подарунками.

Спостерігаємо деякі елементи трансформації весільного обряду. Так в Андрієво-Іванівці, Левадівці у 1960-1980-х рр. дарування відбувалось до обіду на другий день, тому наречена знову вдягала весільне вбрання. Обряд покривання також відбувався другого дня, вінок знімав наречений: кожну зняту шпильку клав у тарілочку і цілував дружину стільки раз, скільки було шпильок. Після цього нареченим одягали фартухи (прифартушували) [41]. Неодружена молодь також сходилась на другий день [17].

На третій день гості наряджались у циган, ворожок, купців [52]. Цього дня зранку ряджені ходили з лантухами збирати кури по дворах до всіх весільних гостей. Всі, хто приходив в цей день (рідні та ті гості), приносили курей, яких смажили, пекли, варили бульйон, до них готували локшину [11, 13, 48]. Ввечері знову влаштовували застілля, однією з страв був зварений з зібраних курей бульйон [37].

Третього дня також йшли зранку до молодої на борщ, щоб перевірити, яка вона хазяйка [27].

Зазвичай молоде подружжя жили у родині молодого [13]. Але бувало й навпаки: молодий йшов у прийма, тобто до батьків молодої [46].

Люди, які брали шлюб вдруге, весілля не робили. Маємо цікавий приклад у с.Олексіївка. Так, Фетісова Катерина Вікторівна у 32 роки мала семирічного сина та у 1960 р. вдруге брала шлюб з удівцем. Вона зазначає, що свайбу не робили, бо були комсомольцями, він (майбутній чоловік) просто прийшов, спитав, розписались, шафарів та шафарок не брали, просто вечір зробили. Натомість наречена одягала фату. Короваю не випікали, у вазі стояли цукерки, пряники на калачах і дві свічки горіли. Пару тих калачів зв'язали платком і мама молодої роздала їх старостам [54]. Маємо приклад руйнування усталених норм щодо традиційної обрядовості на ґрунті ідеологізації та радянзації, бо комсомольці іноді демонстративно брали шлюб не за традиційним обрядом, хоча в даному випадку зовсім інші причини не дозволяли робити весілля, оскільки і молода, і молодий брали другий шлюб.

Існує чимало повір'їв, пов'язаних з весіллям. Деякі з них. Казали, що після весілля молода не повинна сама мити голову, хтось їй зливав [23].

Якщо скоріше горить свічка жениха - народиться хлопчик, якщо швидше у нареченої - дівчинка. Якщо чиясь свічка потухне - погана прикмета:

той скоро помре. Був випадок, коли після того, як загорілась у молодій фата, невдовзі чоловік помер [23].

Існують забобони щодо весільних атрибутів, зокрема одягу нареченої, Плаття потрібно зберігати в скрині або в гардеробі [49].

Вінок зберігали у весільній іконі, його не можна було нікому давати, коли порушували цю заборону, вдовіли [4, 41] або просто розходилися. Весільне вбрання (плаття) можна було давати, фату розрізали на фартушки дітям, коли ті йшли у перший клас. Віночки дочок зберігали у батьківських хатах [50].

У весільні прикмети в останній чверті ХХ ст. мало вірили і навіть весільний наряд не зберігали. Тільки останнє десятиріччя знову починають зберігати фату і вінок. Знову починають вірити у прикмети. Якщо дитина погано спить, її накривають маминою фатою, також це допомагає від вроку [20].

Реєстрація в сільраді з встановленням радянської влади стає обов'язковою. В наш час з'являється все більше елементів традиційного весілля. Так, в Андрієво-Іванівці в сільраді до церемонії громадської реєстрації шлюбу включено елементи, притаманні традиційному обряду укладання шлюбу: молодих зустрічають з хлібом, молоді стають на рушник, і ним також зв'язують руки молодим. Коли молоді стають на рушник, їм промовляють народну мудрість: "На рушник ступити - навів разом бути: і в радості, і в горі". Впродовж церемонії дівчата і хлопці в народних костюмах співають традиційні весільні пісні [20].

Зібрані матеріали є достатньо репрезентативним джерелом для реконструкції системи молодіжного дозвілля, структури та змісту, атрибутики весільного обряду українців Миколаївського р-ну. Вони стануть корисними для з'ясування питань трансформації та деформації обрядовості, вирішення окремих питань щодо варіативності весілля на регіональному (області) та локальному рівні (району).

Джерела та література

1. Артюх Олена Миколаївна, 1928 р.н., с. Настасіївка.
2. Бенькова Людмила Михайлівна. 1944 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
3. Бинькова Ніна Лук'янівна, 1926 р.н., с. Петрівка.
4. Богаченко (Удовенко) Людмила Григорівна, 1941 р.н., с. Петрівка.
5. Бойко Марія Юхимівна, 1923 р.н., с. Ісаєве.
6. Варецька Марія Антонівна, 1943 р.н., с. Настасіївка.
7. Василенко Євгенія Василівна, 1926 р.н., с. Новопетрівка.
8. Васильченко Олександра Григорівна, 1925 р.н., с. Настасіївка.
9. Галетку Надія Кузьмівна, 1941 р.н., с. Журівка.
10. Гаманді Вікторія Василівна, 1973 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
11. Голіченко Марія Трофимівна, 1944 р.н., с. Шабельники.
12. Головченко Ганна Георгіївна, 1931р.н., с. Ісаєве.
13. Гречухова Поліна Петрівна, 1928 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
14. Дехтярьова Тетяна Семенівна, 1936 р.н., с. Скосарівка.

- 15.Дзюбенко Валентина Миколаївна, 1944 р.н., с. Скосарівка.
- 16.Івченко Лариса Миколаївна, 1932 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
- 17.Кіслова Галина Володимирівна, 1969 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
- 18.Козачинський Сергій Опанасович, 1937 р.н.
- 19.Колотинська Ганна Іванівна, 1918 р.н. с. Настасіївка.
- 20.Кравченко Галина Федорівна, 1944 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
- 21.Кравченко Катерина Опанасівна, 1923 р.н., с. Новопетрівка.
- 22.Криворученко Лідія Данилівна, 1941 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
- 23.Криворученко Наталія Іванівна, 1965 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
- 24.Кушнір В.Г., Петрова Н.О. Традиційна весільна обрядовість українців Одещини (20-80-ті рр. ХХ ст.).-Одеса: Гермес, 2008.- С. 59.
- 25.Лакіза Лідія Василівна, 1920 р.н., с. Настасіївка.
- 26.Лукаш Розалія Оксентівна, 1934 р.н., с. Ісаєве.
- 27.Макарська Марія Андріївна, 1945 р.н., с. Андрієво-Іванівка
- 28.Маціборко Лідія Іларіонівна, 1934 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
- 29.Михайлюк Раїса Миколаївна, 1941 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
- 30.Непом'яца Марія Іванівна, 1913 р.н., с. Олексіївка.
- 31.Нидзельська Віра Федорівна, 1938 р.н., Андрієво-Іванівка.
- 32.Нимеренко (Непом'яца) Варвара Василівна, 1922 р.н., смт. Миколаївка.
- 33.Овчаренко Надія Федорівна, 1942 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
- 34.Овчаренко Олена Євгенівна, 1968 р.н., Настасіївка.
- 35.Осипенко Євгенія Семенівна, 1941 р.н., с. Антонюки.
- 36.Півненко Явдоха Трохимівна, 1928 р.н., с. Антонюки.
- 37.Платосюк Галина Андріївна, 1936 р.н., народилася в с. Журовка, проживає в с. Новопетрівка.
- 38.Подорожнюк Олена Іванівна, 1927 р.н., с. Левадівка.
- 39.Полішевська Людмила Іванівна, 1941 р.н., с. Петрівка.
- 40.Прийма Раїса Семенівна, 1925 р.н., с. Каховка.
- 41.Приходько Марія Миколаївна, 1954 р.н., с. Левадівка
- 42.Птахова Любов Іванівна, 1940 р.н., с. Ісаєве.
- 43.Пшенишнюк Василь Якович, 1921 р.н., народився в Булгарівці (Ісаєво), проживав у Левадівці, Покровці, Андрієво-Іванівці.
- 44.Селіхова Лариса Олександрівна, 1949 р.н., с. Ісаєве.
- 45.Сєвачова Любов Митрофанівна, 1935 р.н., с. Ульяновка.
- 46.Сікорський Василь Володимирович, 1928 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
- 47.Таран Валентина Миколаївна, 1929 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
- 48.Таранюк Надія Гаврилівна, 1954 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
- 49.Тищенко Тетяна Михайлівна, 1936 р.н., с. Настасіївка.
- 50.Тітаренко Тетяна Іванівна, 1963 р.н., с. Ісаєве.
- 51.Ткачук Пелагія Данилівна, 1916 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
- 52.Тюріна Надія Петрівна, 1928 р.н., с. Настасіївка.
- 53.Федориніч (Гайдай) Галина Петрівна, 1930 р.н., с. Каховка.
- 54.Фетісова Катерина Вікторівна, 1928 р.н., с. Олексіївка.
- 55.Франко Катерина Петрівна, 1935 р.н., с. Андрієво-Іванівка
- 56.Цвікацька Валентина Леонтіївна, 1951 р.н., с. Ульяновка.
- 57.Черномордова Галина Іванівна, 1958 р.н., с. Ісаєве.
- 58.Швець Ганна Артемівна, 1919 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
- 59.Щедловська Людмила Олександрівна, 1937 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
- 60.Юрко Євгенія Іванівна, 1925 р.н., с. Андрієво-Іванівка
- 61.Ясинський Павло Анатолійович, 1930 р.н., с. Андрієво-Іванівка.